

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการ
ชุมชนในพื้นที่ประสบอุทกภัยปี ๒๕๕๔

กรณีศึกษา

ตำบลทางกลาง อำเภอบางปะหัน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นำท่อมวันที่ 30 กันยายน 2554

สถาบันการพัฒนาผู้นำชุมชนไทย

กรมการพัฒนาชุมชน

กระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. ๒๕๕๕

(ข)

ชื่อหนังสือ รายงานการวิจัย เรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนในพื้นที่
ประสมมหาอุทกภัยปี ๒๕๕๔

ผู้เขียน นางสาวอรวีย์ แสงทอง ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
สถาบันการพัฒนาผู้นำชุมชนไทย กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนในพื้นที่
ประสมมหาอุทกภัยปี ๒๕๕๔ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหาร
จัดการชุมชนในพื้นที่ประสมมหาอุทกภัย ๒) หารูปแบบการวางแผนเตรียมการรองรับภัยพิบัติ
มหาอุทกภัยในระดับชุมชนครั้งต่อไป

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลจากพื้นที่จริง
แบบสอบถามประกอบแบบสัมภาษณ์ ประชาชนที่ใช้ในการศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ที่ได้รับผลกระทบ
จากอุทกภัย ตำบลทางกลางอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

บทบาทของผู้นำชุมชนด้านการบริหารจัดการ พบว่า ก่อนที่จะเกิดอุทกภัย ชุมชนตำบลทาง
กลางเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จนได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บริหาร
จัดการโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นคนขับเคลื่อนกิจกรรม
จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มากมาย นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ในขณะที่ชุมชนตำบลทางกลางได้รับผลกระทบจากอุทกภัยใหญ่ มวลน้ำที่ไหลหลากทำให้
พืชผลการเกษตร ทรัพย์สิน ตลอดจนเครื่องมือทางการเกษตร เรือกสวน ไร่นา ได้รับความเสียหาย
ไปทุกหย่อมหญ้า สาเหตุหลัก การเกิดอุทกภัยครั้งนี้เป็นภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ส่วน
หนึ่ง มวลน้ำที่ถาโถมเข้าใส่ในพื้นที่ตำบลทางกลางอย่างรวดเร็ว การบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤต
ของภาครัฐบาล ขาดความชัดเจน รัฐบาลไม่สามารถมองปัญหาแบบภาพรวมได้ ทั้งที่รู้ล่วงหน้า
มากกว่าหนึ่งเดือนว่า เพราะการสั่งการให้หน่วยงานทำงานแบบไม่บูรณาการกัน ต่างคนต่างทำงาน
ในส่วนที่ตัวเองรับผิดชอบ ขาดการประสานงาน การแก้ไขปัญหาในระยะแรกไร้ทิศทางโดยสิ้นเชิง
ผู้นำชุมชนจึงวิเคราะห์ว่า ถ้าขึ้นปล่อยไปอย่างนี้ประชาชนเดือดร้อน จึงทำให้ผู้นำชุมชนมีบทบาท
สำคัญมากขึ้นในการบริหารจัดการความเดือดร้อนให้คลี่คลายลงจนเป็นที่ยอมรับของชุมชน ทั้ง ๆ ที่
ทุก ครวั เรือน ได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ผู้นำชุมชนจึงบริหารจัดการเบื้องต้นให้ผ่านพ้น
วิกฤตไปได้ในที่สุด ตลอดจนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในยามที่เกิด
อุทกภัย ความมีน้ำใจของชาวตำบลทางกลางและชาวไทยให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน
แก่น้ำที่สำคัญ เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน และคนในชุมชนร่วมกันจัดเวทีเพื่อหาทางออก ต่อมา
หน่วยงานทางทหารเป็นหน่วยงานแรกที่ได้เข้ามาช่วยเหลือ ตามด้วยหน่วยงานทางราชการที่ใกล้เคียง
เช่น โรงพยาบาลบางปะหัน ครอบครัวข่าว ๓ การช่วยเหลือเยียวยา ในขณะที่กำลังเกิดภัยพิบัติ
ระยะแรก ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาน้อยมาก เพราะผู้ประสบภัยไม่ได้เตรียมตัวไว้ล่วงหน้าเพื่อ
รองรับภัยพิบัติ เพราะคิดว่าน้ำไม่ท่วม จากประสบการณ์ที่ผ่านมา น้ำยังไม่เห็นท่วมสักครั้ง เกิด

ความประมาท ในที่สุดขาดแคลนทั้งอาหารและน้ำดื่ม ตลอดถึงความเจ็บป่วย และในขณะที่น้ำกำลังท่วมสูงผ่านมาหลายวัน จึงจะมีหน่วยงานของทางราชการเข้ามาแจกถุงยังชีพบ้าง ทางผู้นำชุมชนได้จัดสถานที่วัดทางกลางไว้เป็นศูนย์พักพิง แต่มีผู้ไปพักอาศัยเพียง ๒ ครอบครัว

ผลกระทบจากการเกิดอุทกภัย หลังน้ำลด มีข้าวของเสียหายเป็นจำนวนมาก เช่น อาหารน้ำดื่มขาดแคลน เพราะเครื่องกรองน้ำที่ใช้เป็นส่วนรวมน้ำท่วมเสียหาย ทรัพย์สิน บ้านเรือนเสียหาย คมนาคมไม่สะดวก คอสะพานชำรุด ถนนถูกตัดขาด กอรปกับ ไร่นา การเกษตร สัตว์เลี้ยง เครื่องมือประกอบอาชีพเสียหาย แม้แต่องค์การบริหารส่วนตำบลต้องอพยพหนีน้ำขึ้นที่สูง สุขภาพจิตใจผู้คนย่ำแย่ อาหารเพื่อการบริโภคมีราคาแพง ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล แบ่งปันสิ่งของยังไม่เสมอภาค เช่น ในขณะที่น้ำท่วมสูง เรือมีให้บริการแต่ไม่ทั่วถึง ปัจจุบันยังไม่มียางรถยนต์ซ่อมโรงสีชุมชนที่ชำรุด การช่วยเหลือภาครัฐสร้างเงื่อนไข และแบ่งแยกการปฏิบัติ ส่วนสาธารณสุขประโยชน์ส่วนรวมไม่ได้รับการดูแลหลังจากน้ำลดเกิดความขัดแย้ง ไม่เป็นเอกภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดูแลไม่ทั่วถึง

การได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร จากสื่อหลัก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หอกระจายข่าว ที่เสนอมาโดย ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติแห่งชาติอุทกภัย (ศปภ.) เป็นข้อมูลข่าวสารเชื่อถือได้น้อย ผู้ประสบภัยจะต้องทราบว่าจะมีมวลน้ำก้อนใหญ่ไหลมาด้วยความเร็วก็ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที หรือมีพื้นที่รองรับน้ำได้ก็ลูกบาศก์เมตร ก็เมตร และน้ำจะขังอยู่นานเท่าไร เพื่อผู้นำจะไปใช้ในการวางแผนให้ได้รับความเสียหายน้อยที่สุด แต่ในความเป็นจริงข้อมูลที่ได้รับไม่ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่ผู้ประสบภัยในพื้นที่ได้ประสบมา รัฐบาลที่จัดวางคนเข้าไปในศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยแล้วความหวังยังเลื่อนรางของผู้คน ไม่รับฟังและเข้าไปไม่ถึงข้อมูลความคิดเห็นของประชาชน ทำให้ผู้นำชุมชนต้องหาร่วมกันหาข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้ด้วยโดยใช้วิธีขับเรือไปตระเวนดูไปเรื่อย ๆ เพื่อความชัดเจน

การเตือนภัย การแจ้งเตือนภัยจากทางภาครัฐสับสน รัฐต้องรับฟังข้อมูลข่าวสารกับคนในชุมชนให้มากขึ้น รัฐบาลรู้ว่าปริมาณน้ำในเขื่อนมากเกินปริมาณ ไม่ระบายน้ำเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่แจ้งข้อมูลปริมาณน้ำในเขื่อน และปริมาณการปล่อยน้ำ ผู้ประสบภัยมาสามารถเตรียมแผนไว้ล่วงหน้าได้ เช่น เตรียมแนวทางป้องกันไว้ล่วงหน้า มวลน้ำที่เกิดขึ้นผู้นำชุมชนส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า วิกฤตน้ำที่เกิดขึ้นในปี นี้ ไม่ใช่วิกฤตน้ำโดยธรรมชาติ แต่เป็นวิกฤตที่มีนัยแฝงทางการเมือง เพื่อหวังผลประโยชน์

การเตรียมความพร้อมของคนให้คนในชุมชนมีจิตอาสามากยิ่งขึ้น ฝึกอบรมประชาชนให้มีความรู้ สร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้เรียนรู้ร่วมกัน ในเรื่องที่ใกล้ตัว เช่น การป้องกันไฟฟ้าดูด สุขภาวะคนป่วย คนเสียชีวิต อีกทั้งต้องติดต่อประสานงานเบื้องต้น โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกันเองในชุมชนจัดตั้งหน่วยอาสาไว้คอยช่วยเหลือในเรื่องความปลอดภัย การปฏิบัติตัวที่ถูกต้องพร้อมทั้งการเตรียมความพร้อมของอุปกรณ์ จัดเตรียมเรือเร็ว, รถยกสูง, จัดเตรียมศูนย์พักพิง กล้องถ่ายภาพ ถมพื้นที่ยกสูงเพื่อไว้เก็บรถและข้าวของมีค่า ก่อนจัดเตรียมเครื่องอุปโภค ประเมินการบริโภคของคนในชุมชน ข่าวสารอาหารแห้ง ยาสามัญประจำบ้านจัดเตรียมพันธุ์พืชระยะสั้นไว้ปลูก เช่น ผักบุ้ง เสนอข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง เช่น ข่าวด้านความปลอดภัย ด้านความมั่นคง และด้านสุขภาพ เครื่องเตือนภัย เช่น นกหวีด ที่สัญลักษณ์หรือพลุ ไฟฉายเทียนไข ยาสามัญประจำบ้าน

ข้อเสนอแนะ

๑. ผู้นำชุมชนตำบลทางกลางเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ส่วนหนึ่งผู้นำได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมหลักสูตรผู้นำขั้นพัฒนา ในการเตรียมความพร้อมของการบริหารจัดการชุมชน ทำให้วิกฤตอุทกภัยที่เกิดขึ้นส่งผลให้ผู้นำชุมชนใช้ศักยภาพ ที่ได้รับการฝึกอบรมมาอย่างเต็มที่ ทำให้การบริหารจัดการชุมชนครั้งที่ผ่านมามีประสบความสำเร็จ เพราะฉะนั้นรัฐบาลควรส่งเสริมการฝึกอบรมผู้นำให้ขยายและครอบคลุมทุกพื้นที่

๒. จากข้อค้นพบผู้นำชุมชน เสนอให้มีการทำทางด่วนน้ำ ชุดอุโมงค์ยักษ์จากจังหวัดชัยนาท ไปลงแม่น้ำเจ้าพระยาจรดปลายทางปากอ่าวจังหวัดสมุทรปราการ และควรสำรวจความเป็นไปได้พื้นที่ใหม่ทั้งระบบจากจังหวัดนครสวรรค์ เพราะฉะนั้นรัฐบาลควรพิจารณาความเป็นไปได้ออกมาเป็นแผนรองรับให้ชัดเจนและแก้ไขทันที

๓. รัฐบาลต้องจัดเวทีประชาคมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับผลกระทบด้วย และบูรณาการจากทุกหน่วยงานทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหา เปิดใจกว้างในการรับฟังจากข้อมูลหลายด้าน จากข้อมูลหลายพื้นที่ ก่อนที่จะกำหนดเป็นนโยบายและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ

๔. ควรมีจัดทำงานวิจัยรูปแบบต่าง ๆ เพื่อค้นหาความเป็นไปได้ แล้วนำข้อค้นพบจากผลการวิจัยไปกำหนดเป็นนโยบายในการวางแผนพัฒนา